

Samuel Taylor Coleridge (21. 10. 1772 Ottery Saint Mary /jihozápadní Anglie/ - 25. 6. 1834 Highgate /dnes součást Londýna/)

Britský básník a literární kritik, jeden ze zakladatelů romantismu v anglicky psané literatuře, příslušník literární skupiny Jezerních básníků.

Samuel Taylor Coleridge pocházel z **rodiny anglikánského venkovského faráře**, byl nejmladším dítětem již starších rodičů a otec mu brzy zemřel. Coleridgovo dětství bylo ovlivněno hojnou **čtenou dobrodružných a fantastických příběhů**. Navzdory tomu, že osiřel, Coleridge dostal **kvalitní vzdělání** na střední škole v Londýně a na univerzitě v Cambridge, byť tu nedokončil. Jako **student** sympatizoval s vypuknutím Velké francouzské revoluce (1789), zabýval se platónskou filozofií a také začal s tvorbou **poezie**.

V r. **1795 se oženil**; manželství nebylo harmonické, ale narodily se v něm 4 děti. Coleridge se s rodinou přestěhoval na **venkov**, spřátelil se s dalším začínajícím **básníkem Williamem Wordsworthem** (1770 – 1850), a oba společnou básnickou sbírkou ***Lyrické balady* (1798)** založili anglickou literární tvorbu v duchu **romantismu**. Nejznámější a vlastně dodnes jedinou opravdu čtenou básní sbírky je Coleridgova básnická skladba ***Píseň o starém námořníkovi***. V rámcovém příběhu skladby starý námořník zadrží mladého svatebčana spěchajícího na hostinu a vypráví mu přízračnou vzpomínku na svou dávnou plavbu do jižních moří, během níž se on a celá posádka plachetnice střetli s tajuplnými silami světa, symbolizovanými především ptákem albatrosem. Báseň zůstala nejslavnějším a také nejdelším Coleridgovým dílem.

Coleridge se věnoval **přednáškové i publikační činnosti** zaměřené na náboženskou filozofii (dočasně se sblížil s křesťanským hnutím **unitářů**, jež bylo ovlivněno osvícenstvím), vize sociálně spravedlivé společnosti a literární kritiku; zajímal se také o přírodní vědy. Finančně ho podporovala podnikatelská rodina **Wedgwoodových**, vlastníci světově proslulou továrnu na porcelán.

V letech 1798 – 1799 Coleridge a Wordsworthovi podnikli velkou **cestu po Německu**; Coleridge pak **přeložil do angličtiny** básnické drama slavného německého básníka **Friedricha Schillera *Valdštejn*** o českém vrchním veliteli habsburských vojsk za Třicetileté války.

Po návratu z Německa se Coleridge s rodinou usídlili v **malebném kraji Lake District** v severozápadní Anglii; podobně jako Wordsworthovi. Odtud jsou oba spisovatelé nazýváni – společně s několika dalšími – **jezerní básníci**; ti tvoří **jádro první generace anglického literárního romantismu**.

Coleridge ještě pobýval v **Itálii** a na **Maltě**, ale to již začal pociťovat **úbytek básnické inspirace** a také trpěl **deprese**mi a některými **dalšími zdravotními problémy**; úlevu od všech těchto problémů hledal v kouření omamného **opia**, na němž se stal těžce závislým. Přestěhoval se do vesnice Highgate u Londýna a až do své smrti byl respektován jako významný myslitel, ovšem v jeho názorech postupem času přibývaly konzervativní tóny.

Coleridge (spolu s Wordsworthem) **vedl do anglické literatury romantismus** jako umělecký směr, V Coleridgově díle se ovšem spojují filozofický **platonismus (blízký romantismu)** s **osvícenskými vlivy**. **Náměty** spočívají ve **fantazijních scénách, tajuplných motivech a snových vizích**, ale **jazyk je přirozený**, blízký běžnému, každodennímu vyjadřování.

Nejznámější dílo:

Básnická skladba *Píseň o starém námořníkovi* (The Rime of the Ancient Mariner; 1798; poprvé vyšlo ve sbírce *Lyrické balady*, jejímž dalším autorem byl William Wordsworth); *Píseň o starém námořníkovi* posléze ilustroval známý francouzský výtvarník Gustave Doré; báseň byla částečně zhudebněna r. 1984 britskou heavymetalovou skupinou Iron Maiden na albu *Powerslave*.

Samuel Taylor Coleridge (1772 – 1834): Píseň o starém námořníkovi (1798)

Příběh o tom, která loď překročivší rovník byla bouří zahnána do ledových končin poblíž jižního pólu, načez zamířila do horkého zeměpásu v Tichém oceánu, jakož i o podivuhodných událostech, které se přitom přihodily, též i o způsobu, jakým se námořník do vlasti navrátil.

I

Starý námořník potká tři mládence pozvané na svatbu a jednoho zadrží.

Kde se vzal starý námořník –
jednoho z těch tří si chyt.
„Plesnivý dědku, jsi bláznivý –
proč nenecháš mě být!

Ženichův dům je dokořán
a já jsem příbuzný.
Kdo pozván je, už hoduje:
Slyšíš, jak smích tam zní!“

Vychrtlou rukou drží ho.
„Byla to loď...“ svou ved.
„Pust' mě, ty dědku plesnivá!“
Ruka mu klesla hned.

Svatebčan, očarován pohledem starého mořského vlka, musí vyslechnout jeho příběh.

Planoucím zrakem probod ho –
nehnul se svatebčan;
námořník proved s ním, co chtěl:
stál tam jak přikován.

Na kámen sed si svatebčan,
jak v transu poslouchal.

Lod' vichřicí zahnána k jižnímu pólu.

„Vtom přišla vichřice, a v nás
duch hrůzou před ní zplih;
mocnými křídly zahnala
loď na daleký jih. (...)

Divoký zrak měl námořník
a svou ved pořád dál:

„Mávali nám, břeh byl ten tam,
my čile vypluli,
za zády věž, za zády vrch,
maják jsme minuli. (...)

A přišla mlha, sníh a mráz
až zázrak studený:
až k čnělce led plul na dohled
jak smaragd zelený.

V zemi ledu a strašlivých zvuků, kde nespátíš živou duši.

Jak v závějích v té tříšti sníh
přísvitem polil svět:
v něm nepoznáš už ničí tvář –
všude jen led a led.

Led byl hned zde, led byl hned tam,
led kolkolem se táh;
praskal a ryl a řval a vyl,
jak zvuky v mrákotách!

Vtom se z mlhy vynořil velký mořský pták zvaný albatros a byl uvítán s velkou radostí a pohostinností.

Měli jsme dost, vtom albatros
se z mlhy vynořil,
jako když potkáme bližního,
křesťansky přijat byl.

Teď s námi jed, co nejídal,
a kroužil kolem nás.
Vtom hrozný hluk, led náhle puk –
a plout jsme mohli zas!

A hle! Albatros byl příznivým znamením! Provázel loď, i když skrze mlhu a plovoucí kry zamířila zpět k severu.

A hned vítr vlét nám do plachet –
albatros s námi dál;
k jídlu i hrám ať slétne k nám,
křik lodníků ho zval.

Ať mlha, mrak, nám v ráhnech pták
devět dní sedával
a za noci mhou mlhoucí
se měsíc chvěl a plál.“

Starý námořník poruší zákon pohostinnosti a zabije věrného ptáka přinášejícího štěstí.

„Bůh tebe, námořníku, spas!
Před můrou, jež tíží prsa.
Proč zrak ti vzplál?“ – „Já kuši vzal
a zabil albatrosa.

II

(...) Posádka proklíná námořníka, protože zabil ptáka přinášejícího štěstí.

Já udělal věc pekelnou,
bolest jim přivolal:
Šel jeden hlas, on zničil nás,
ten pták nám vítr dal!
A každý klel, proč zabíjel
jsem ho, když vítr dal!

Když se však mlha rozplyne, schvalují jeho čin, čímž se sami stávají spoluviníky.

Chlad ani zář, jak Boží tvář
slunce nám vyšlo dnes:
Šel jeden hlas, on spasil nás,
vždyť ten pták mlhu nes.
Rád každý byl, že zastřelil
jsem ho, když mlhu nes.

Příznivý vítr trvá, loď vplouvá do Tichého oceánu; míří na sever a téměř dosáhne rovníku.

Zas vánek vál, val vlnek hnal,
svou brázdou vyrýval kýl;
on první byl, co do těch chvil
to moře rozvířil.

Vítr jako mávnutím utichne.

Vtom vítr ztich, splask plachtám břich,
byli jsme sklíčení;
kdo promluvil, rád přehlušil
by moře mlčení!

A v poledne jak žhavá měď
krvavé slunce žhne,

Počíná se pomsta za albatrosa.

Voda, voda, všude vod –
a prkna praskají!
Voda, voda, všude vod –
a napít nedají!

Hlubiny hnily, Bože můj!
Je to snad z vůle tvé?

Pronásledoval je duch, jeden z neviditelných obyvatel naší planety...

A mnozí ve snu spatřili
ducha, jenž nás tak sužoval;
skryt devět sáhů hluboko
od sněhu a mlh nás hnál.

Posádka chce ze zoufalství svalit veškerou vinu na námořníka, pročez mu na krk pověsí zabitého ptáka.

Kmet nebo kluk, zlým pohledem
k čertu mě posílali!
Sem na krk, víš!, kde má být kříž,
mi albatrosa dali.

III

(...) S východem měsíce jeden po druhém muži z posádky klesají mrtvi na palubu.

(...) Pod hvězdou štváným měsícem
mě každý tam, kde stál,
tvář zrůzněnou tím přízrakem,
očima proklínal.

nehybně trčí nad stěžněm,
jak měsíc titěrné.

Den ode dne, den ode dne
na jednom místě stanem,
ztuhlí jak malovaná loď
na moři malovaném.

Fuj, slizká havěť hemží se
po slizké hladině!

Za hadem štír, tak vířil vír,
roj bludiček se chvěl;
zeleně, modře, doběla
zlý lektvar v kotli vřel.

A jazyk usch a nadobro
nám ke kořeni shnil;
a každou řeč všem jako křeč
sazemi zadusil.

IV

(...) Těch mužů tam, tak nádherných –
a smrt je skosila!
A vedle nich sta slizkých vši
si žilo dál. I já! (...)

Já k nebi vzhléd, modlit se chtěl,
ale když rty jsem mohl hnout,
jenom zlý šepot vyšel z nich,
z něhož zbyl v srdci troud. (...)

V měsíčním světle spatří boží tvory v nehybném moři.

Kde za lodí už končí stín,
jsou hadi ve vlnách:
a v jejich stopách jiskří sníh,
rejdlili tam a přisvitl z nich
sršel jak ve vločkách.

A tam, kam ještě sahá stín,
jak duha zbarvení,
zelení, modří, jak ten hrob,
třou, kroutí se a z jejich stop
vyšlehnou zlaté plameny.

O jejich nádheře a štěstí. V duchu jim žehná. (...) Kouzlo se začíná lámat.

Šťastlivci živí! Krásní, že
jazyk to nevyřkne.
V srdci mi láska vytryskla –
žehnal jsem jim bezděčně...

V tu chvíli jsem se modlit moh;
albatros se mi svez
ze šíje a jak olovo
do hlubin moře kles.

V

(...) Zaslechne burácení a spatří podivné úkazy a pohyby v povětrí i na vodě.

Potom jsem zaslech vichřici:
jen z dálky vítr dých,
však jeho řev hráb do plachet,
už celých zteřelých. (...)

Už vichr nám burácel jak drak,
už šum síti z plachet zněl,
už déšť nes jeden černý mrak –
měsíc však neztemněl.

Do mrtvol na lodi vstoupí znovu duše a loď se pohne z místa.

Vichřice lodě netkla se,
ta se však pohla dál!
Pod hromy, blesky, měsícem
dav mrtvých zasténal.

Už pohlí se, už povstali,
němí a slepí snad...
všichni, jak byli navyklí,
lan chopili se tam...

VI

Rychle, rychle plula loď,
ladně a lehce dál:
milý, milý vánek byl –
a jenom na mě vál! (...)

Jezerní básníci, Praha 1999, s. 84 – 106. Přeložil Zdeněk Hron.

albatros – mořský pták s převážně bílým opeřením a se silným zobákem, žije především ve větrných oblastech oceánů jižní polokoule, dosahuje délky až 135 cm a rozpětí křídel až přes 3 m (nejvíce ze všech ptáků vůbec), díky dlouhým a přitom úzkým křídům je výtečně vybaven pro dlouhý plachtivý let; hnízdí na pobřežních útesech, loví ryby a jiné mořské živočichy, může se přiblížit k rybářským lodím, od nichž očekává odpadní stravu z rybolovu; **čnělka** – vyšší část stěžně; **kuše** – samostříl; chladná střelná zbraň založená na kombinaci luku a pažby; **kýl** – pátevní nosník lodního trupu; **troud** – suchý materiál vhodný k rozdělávání ohně; **zteřelý** – zpuchřelý.

Samuel Taylor Coleridge: Píseň o starém námořníkovi: poznámky k interpretaci

Samuel Taylor Coleridge je spolu se svým přítelem a tvůrčím kolegou Williamem Wordsworthem **zakladatelem anglického literárního romantismu**; oba patří do skupiny *Jezerních básníků*, tvořící jádro **první generace** anglických literárních romantiků. *Píseň o starém námořníkovi* je pak Coleridgovým klíčovým dílem, dodnes inspirativním.

Coleridge v této básnické skladbě **navazuje** především na dva starší žánry: na dodnes živou **dobrodružnou literaturu** (ke Coleridgovým oblíbeným knihám patřil Defoeův *Robinson Crusoe*) a na preromantický děsuplný **gotický román**.

Coleridgova báseň o starém námořníkovi začíná **kontrasty**. Nejprve trojice bezstarostných mladíků, kteří o skutečném životě vědí ještě pramálo, spěchá na svatební hostinu a jde jim jen o to, aby se ještě stihli zapojit do hodovního veselí. Starého námořníka, již od pohledu poznamenaného těžkým osudem, nevšímavě míjejí, ale on jednoho z nich uchopí a přitáhne k sobě: snad si ho vybral náhodně, snad vytušil, že právě tento mladík se nechá příběhem mořského vlka oslovit a vyslechne jej až do konce.

A další střetnutí protikladů najdeme v okamžiku, kdy optimistická nálada, jíž posádka hýří při vyplutí, je náhle přerývána osudovou vichřicí. Právě tato bouře, která nečekaně zahrnala plachetní loď až k antarktickým ledům, napovídá, že **ústředním tématem** básně bude **konflikt mezi mocným přírodním řádem a lidskou přirozeností** (*Vtom přišla vichřice, a v nás / duch hrůzou před ní zplih.*). Loď uvízne v zajetí ledu a mlhy a námořníci jsou bezradní; ostatně v celém příběhu o sobě prozrazují, že jsou schopni sledovat pouze povrchovou stránku věcí a jevů a že hlubší smysl dění jim uniká.

Albatros se **zjeví** z mlhy jako **symbol spásy**: je to jediný živý tvor v celé té mrazivé pustině. Námořníci se nejprve s albatrosem rozdělí o potravu a vzápětí se ukáže, že albatros je **s okolní přírodou hluboce spjat** – je její **součástí** a zároveň viditelným **znamením jejího řádu**. Ledy puknou a loď může vyplout. Navíc se zvedne příznivý vítr a loď vyrazí k severu. Mlha ovšem zůstává; námořníci nevědí, kam plují, a nezbyvá jim, než se spolehnout na to, že albatros, který je stále přívětivě doprovází, zůstává jejich **šťastným znamením**. Námořník-vypravěč však velmi těžce prožívá rozpor, v němž se posádka ocitla (a který je v literatuře zpracováván již od biblických časů): **svobodný, volný život za cenu nejistoty**. Námořník tíží tohoto dilematu neunes, vezme kuši a **albatrosa zabije**.

Avšak tento okamžik odhalí, že právě předchozí **volná plavba v mlze** s albatrosem ve výši byla projevem kýžené **jednoty lidského a přírodního bytí** a že námořník zabitím albatrosa tuto životně důležitou jednotu zničil. Vnímavý čtenář tady už nepochybuje, že **albatros má kristovské rysy** (což jen zdůrazní motiv zabitého ptáka zavěšeného na vypravěčovo hrdlo).

Námořníka jeho druhové nejprve zahrnou kletbami, ale vtom se mlha rozplyne a svět, jímž loď uhání se sluncem nad hlavou, je najednou jasný a přehledný. Námořníci ve svém názoru otočí o sto osmdesát stupňů a vypravěče začnou velebit (*Šel jeden hlas, on spasil nás, / vždyť ten pták mlhu nes.*). Ovšem tím, že nepochopili smysl skutečné spásy a že schválili vypravěčův vražedný čin, stávají se **spoluviníky jeho hříchu**.

Rovňkové slunce stále pálí z bezmračné oblohy, ale vítr se utiší a loď utkví na místě uprostřed nehostinné vodní pláně. A vtom se z moře začínají vynořovat až **barokně odpudivé příšery** – následované neviditelným **vůdčím duchem mořských hlubin** – a pod jejich tlakem lodní trup začíná prskat; posádka se ocitá na hranici života a smrti. **Moře** je tu **metaforicky** pojato – také v souladu s biblickou tradicí – jako **živel člověku cizí a nepřátelský**.

Námořník se nakonec zachrání, ovšem nejdřív musí projít **očistcem** úděsných výjevů a spasí jej jen **pokání**, díky němuž dospěje k přijetí a vyjádření **lásky a pokory vůči všemu, co Bůh stvořil a co miluje – k lidem i přírodě**. K tomuto poznání ovšem námořník pronikl sám jediný a zbytek života tráví v **osamělém putování světem**, aby svůj hrůzný příběh předával vyprávěním dál: tak učinil i mladému svatebčanu, který v té chvíli zmoudřel – ale zároveň mu do duše vstoupil smutek.

<https://cz.pinterest.com/pin/600386194046618248/?lp=true>

<https://englishromanticism.wordpress.com/2015/03/21/the-rime-of-the-ancient-mariner/>

<http://www.josbd.com/allegorical-significance-of-the-mariners-sufferings-in-the-rime-of-the-ancient-mariner/>

<http://theshakespeareblog.com/2015/10/samuel-taylor-coleridge-and-shakespeare/>

